

УДК 81'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.2\(30\).320409](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.2(30).320409)

Лариса ШЕВЧУК

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

канд. філол. наук, доцент

завідувачка кафедри прикладної лінгвістики

м. Одеса

shevchuk_onu@te.net.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3506-0586>

Павло МАСАЛОВ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

магістрант кафедри прикладної лінгвістики

м. Одеса

masalov.advokat88@gmail.com

СИМВОЛІЧНА СЕМАНТИКА У ВІЗУАЛЬНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИКАХ АНТИВОЄННИХ ПЕРФОРМАНСІВ 2022–2024 РОКІВ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню символічної семантики у візуальних комунікативних практиках антивоєнних перформансів в громадсько-політичному дискурсі 2022-2024 років. У роботі проаналізовано 45 перформансів, 40 хвилин відеозаписів та 120 фотографій, що дозволило визначити основні характеристики, архетипи та символи, які використовуються для формування антивоєнних меседжів. Значна увага приділяється архетипам (МАТИ, ДИТИНА, ДІВА-ВОІТЕЛЬКА, ВОДА, КРОВ, ЖЕРТВА, СМЕРТЬ), які формують колективне несвідоме та емоційно впливають на аудиторію. Перформанси характеризуються документальністю, інтерактивністю, публічністю та провокативністю, що дозволяє посилити їхній вплив. Розглянуто роль перформансів як потужного засобу комунікації, здатного критикувати війну, викликати співпереживання, доносити правду про воєнні злочини та формувати антивоєнні настрої. Виокремлено основні ідеї перформансів сучасності 2022-2024 років: привернення уваги міжнародної спільноти до наслідків воєнних дій (жертв серед цивільного населення); заклики про допомогу Україні з боку міжнародних урядових організацій та європейських лідерів (закрити небо, запровадити жорсткіші санкції проти росії, надати Україні зброю); нагадування світу, що війна триває і гинуть люди; розповідь про реальні трагедії, спричинені російською агресією та про воєнні злочини (насильство, твалтування, вбивства), зокрема вчинені щодо жінок та дітей; протест проти байдужості (мовчання) до проблем України з боку іноземної аудиторії; підняття соціально значущих питань, таких як екологічні катастрофи, руйнування, військовополонені, біженці, діти тощо; виклик співчуття як у іноземній, так і українській аудиторії, емоцій гніву, агресії; заклик до боротьби, подальшого спротиву. Особлива увага приділена використанню соціальних мереж і ЗМІ для поширення антивоєнних ідей. У статті наголошується на важливості поєднання символічної мови, архетипів і культурних кодів для трансляції націфідістських ідей як в Україні, так і за її межами, залучаючи міжнародну спільноту до підтримки у боротьби проти російської агресії.*

Ключові слова: комунікація, антивоєнний перформанс, архетип, символ, громадсько-політичний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із найбільш актуальних прикладів застосування комунікативної технології в громадсько-політичному дискурсі є антивоєнні перформанси, які набули особливої популярності в періоди збройних конфліктів та соціальних потрясінь. Ці акції є потужним інструментом вираження протесту проти війни та насилля, адже через поєднання символічної видовищності та емоційного впливу вони здатні не лише звертати увагу громадськості на жорстокість війни, але й формувати глибоку емоційну реакцію, спонукаючи до рефлексії.

Ступінь дослідження та виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Поняття перформансу пройшло значний шлях від розуміння його як творчого акту, видовищно-ігрової, концептуальної, ритуальної форми та комунікативної технології до соціально-політичного явища (Г. Агафонова, Л. Білякович, О. Вознесенська, Т. Грідяєва, О. Груєва, Є. Джиджора, М. Лігус, О. Карчевська, Г. Почепцов, Н. Хома). Різне трактування перформансу дослідниками залежало насамперед від контексту, конкретних історичних подій і підходів, обраних вченими у своїх наукових розвідках. Особливого значення набуває антивоєнний перформанс як техніка антивоєнного акціонізму, в якому комбінуються ігрові та символічні засоби в поєднанні з технологічними, імпровізаційними та театралізованими елементами. Завдяки вербальним і невербальним засобам комунікації, антивоєнний перформанс доносить протестні ідеї, залучаючи аудиторію до рефлексії та спрямовуючи її увагу на важливі питання війни та миру. Такий аспект візуальної комунікативної практики, як символічна семантика сучасних антивоєнних перформансів, ще недостатньо висвітлений дослідниками. Отже, **метою** нашої розвідки є аналіз символічної семантики антивоєнних перформансів в громадсько-політичному дискурсі російсько-українського протистояння 2022-2024 років. Мета зумовила розв'язання таких **завдань**: 1) окреслити понятійно-категоріальний апарат перформансу як комунікативного акту; 2) виокремити ознаки антивоєнного перформансу; 3) дослідити використання архетипів, символів і образів в антивоєнному перформансі; 4) описати українські антивоєнні перформанси, проведені після повномасштабного російського вторгнення та новітні антивоєнні перформанси; 5) виокремити основні ідеї антивоєнних перформансів сучасності.

Матеріалом дослідження послуговували 45 перформансів. Загалом проаналізовано 40 хвилин відеозапису. Опрацьовано 120 фотографій антивоєнних перформансів за 2022–2024 роки.

Методи дослідження: описовий – для більш повного уявлення такого явища, як антивоєнний перформанс; метод аналізу – пояснення сутності антивоєнних перформансів. Використані спеціальні методи: метод розуміння – окреслення основних ідей антивоєнного перформансу та сприйняття «мовного повідомлення»; семіотичний метод – для інтерпретації знаків та символів, використаних в антивоєнних перформансах; метод дискурс-аналізу – досліджен-

ня різних джерел ЗМІ та соціальних мереж, в яких висвітлювались антивоєнні перформанси.

Викладення основного матеріалу дослідження. Під час багатьох воєн ХХ–ХХІ сторіч, які стали каталізатором для розвитку антивоєнного перформансу, цей вид вираження набув особливого значення. Перформанс, втілений у мистецьких, політичних, громадсько-політичних та інших актах, став не лише формою протесту, але й ефективним інструментом комунікації, що відображає глобальні суспільно-політичні настрої. Завдяки перформансній комунікації передається заклик до відмови від насильства та переосмислюється роль громадської активності в контексті соціальних змін.

Спираючись на визначення антивоєнного акціонізму Н. Хоми, яка розглядає його як елемент громадсько-політичного акціонізму, розуміє перформанс як одну з технологій, що впливає «...на громадську думку щодо проблем війни та миру» [25, с. 11], а також узагальнюючи визначення перформансу, наданого іншими дослідниками (Л. Біляковичем, О. Вознесенською, Г. Агафоновою та О. Карчевською, Р. Шехнером, І. Чудовською-Кандібою, Є. Джиджорою, Г. Почепцовим, О. Скалацькою, М. Лігус), можна сформулювати визначення антивоєнного перформансу в громадсько-політичному контексті. Таким чином, антивоєнний перформанс є різновидом антивоєнного акціонізму, видовищно-ігровою, концептуальною, ритуальною формою донесення пацифістських ідей та комунікативною технологією антивоєнного акціонізму, який використовує видовищні та символічні засоби, що виражаються в заздалегідь спланованих діях автора (авторів), який виступає у якості адресанта, за яким у режимі реального часу спостерігають глядачі (публіка/аудиторія), які виступають адресатами, з метою викликати відповідну реакцію або громадську думку щодо проблем війни та миру. Цей вид перформансу відрізняється тим, що акцентує увагу на зображенні жорстокості війни, часто використовуючи приголомшливі або глибоко символічні образи, аби підсилити емоційний зв'язок із глядачем.

Антивоєнні перформанси є невід'ємною частиною громадсько-політичного дискурсу, оскільки через невербальні в поєднанні з вербальними засобами комунікації вони дозволяють аудиторії критично осмислити наслідки війни та сприяти формуванню антивоєнних настроїв.

До основних ознак антивоєнного перформансу можна віднести: 1) пацифістське спрямування – вираження протесту проти війни, мілітаризму, насильства, заклики до миру; 2) політичний меседж – акцент на антивоєнну риторіку, спрямовану проти конкретної війни або проти мілітаризації суспільства; 3) візуальна символіка – використання образів, символів та атрибутів, які асоціюються з війною; 4) публічність та відкритість – проведення перформансу в публічних просторах для залучення максимальної кількості глядачів та медійного висвітлення; 5) ігровий або театралізований характер – поєднання елементів гри, театру, імпровізації, що часто є характерним для антивоєнного мистецтва; 6) провокативність – спрямування на виклик емоційної або інтелектуальної

реакції публіки, використання елементів провокації для загострення уваги до проблем війни; 7) критика військової пропаганди – опозиція офіційним наративам, які виправдовують військові дії, демонстрація їхніх наслідків для людей і суспільства; 8) інтерактивність – залучення аудиторії до перформансу для створення діалогу або взаємодії щодо теми війни; 9) морально-етичний аспект – акцент на гуманістичних цінностях, таких як захист людського життя, здоров'я, прав людини, протистояння насильству; 10) документальність та рефлексія – використання реальних фактів, історій або подій, пов'язаних із війною, для створення емоційного зв'язку між аудиторією та темою перформансу. Зазначені ознаки дозволяють антивоєнному перформансу виконувати роль ефективного засобу критики війни та стимулювати суспільний діалог.

Основним завданням антивоєнного перформансу є не лише привернення уваги до проблем війни, але й емоційний вплив на аудиторію (реципієнтів), викликання співпереживання та рефлексії щодо воєнних дій, зокрема сприйняття війни іноземною аудиторією.

При цьому важливим аспектом є символічність, яка виникає завдяки перформансу та дозволяє переосмислити людину як «Homo Performance» – істоту, яка самовиражається через гру й постійне перевтілення, тобто «людину, як тварину, що грає сама себе» (англ. «man the self performing animal»), як писав відомий англійський та американський антрополог В. Тернер [41]. Такий підхід замінює класичне розуміння людини як «Homo Sapiens» і акцентує на тому, що у перформансі поведінка набуває рис добровільної, часом деструктивної, соціально критичної дії, яка формується поза рамками повсякденної праці.

Як зазначає дослідниця Ж. Шклярєнко, «низьке й високе у перформансі підпорядковується законам наративу: психологічній правдивості, стилістичній єдності, пріоритетності серйозного над комічним, несуперечливості частин цілому тексту, неповторюваності», додаючи, що в моделі джерело>кодування>повідомлення>декодування>перцептор відбувається спрощення процесу «декодування» й «сприйняття», унаслідок заміщення «кодування» й «повідомлення» «перформансом»: джерело> перформанс> перцептор [27, с. 155].

Сценарій, як комплекс символічних дій, що формують структуру перформансу, як стверджує М. Лігус, завжди включає в себе презентацію та інтерпретацію й виконує як мінімум дві основні функції: 1) сценарій виступає як інструмент структурування, що робить неможливим розуміння учасниками перформансу перебігу подій, водночас фіксує його прогрес і результат, а також об'єднує досвід виконавців та аудиторії в цілісну систему; 2) сценарій слугує документальним свідченням перформансу, роблячи неможливими передачу досвіду участі в ньому, водночас надаючи авторам певну соціальну владу та залишаючи акторам простір для імпровізації у процесі перформансу.

Актори, як головні учасники, кодують зміст повідомлення й передають його аудиторії, прагнучі досягти автентичності шляхом стирання меж між театраль-

ністю та колективними уявленнями. У процесі перформансу автор і актор стають рівноправними партнерами, утворюючи тандем «автор-співатор».

Третім співтворцем є аудиторія, яка розшифровує символіку, оцінює автентичність і підтримує постійний зв'язок з акторами, забезпечуючи таким чином повноцінне втілення перформансу як соціальної події [17, с. 56–57].

Не менш важливим є перформативний простір, який обрано перформером. Як зазначає В. Романюк, «...окреслений митцем перформативний простір, зона або світ стають ареною перевтілень, де відбувається знищення меж між автором, глядачем, учасником та спостерігачем» [18, с. 226].

Антивоєнні перформанси часто використовують символічні образи та архетипні символи, апелюючи до колективного несвідомого, пробуджуючи загальнолюдські почуття та цінності, що підсилює антивоєнний меседж та робить його ближчим і зрозумілішим для аудиторії.

Архетипні – вихідні, основоположні символи, за К. Юнгом, супроводжують людину споконвіку та зумовлені матір'ю-природою, людським існуванням, культурою. При цьому, як стверджує К. Юнг «...архетип виконує посередницьку функцію між несвідомими основами і свідомістю в напрямку об'єднання протилежностей» [28, с. 227]. Архетип – це первісна модель, яка спонукає людей до вроджених ідей та реакцій, певне ставлення до предметів і явищ у результаті дії теорії колективного несвідомого, відкритої К. Юнгом.

Архетипні «первинні образи» не завжди мають чітко виражене міфологічне значення (мотив), що ускладнює їх визначення як репрезентантів певних культурних символів. Архетип функціонує як тенденція до формування певних культурних символів, які можуть варіюватися в конкретних інтерпретаціях, зберігаючи при цьому базову структуру. Ці образи стали фундаментом для міфології, релігії, мистецтва та філософії. Завдяки розвитку науки та релігії між свідомим і несвідомим (підсвідомим) утворюється розрив, який з часом долається, а архетипні символи стають частиною свідомого. Вплив старих архетипів поступово слабшає, і вони інтегруються у загальнолюдську символіку, освячену культурою.

У той же час, як стверджує В. Кононенко, «...архетипні символи здобувають інтерпретацію на національному ґрунті» [13, с. 165]. Узагальнення значення архетипних символів: вогонь, вода, кров тощо дає розвиток широким семантичним полям, вводячи образ у соціальну та індивідуальні сфери. Завдяки традиціям, звичаям, обрядам, культурі і менталітету народу, архетипні символи найбільше підлягають корекції [13, с. 165].

У досліджених нами антивоєнних перформансах, які проходили після повномасштабного російського вторгнення, ми виявили різні архетипи, символи, образи, такі, як МАТИ, ДИТИНА, ДІВА-ВОЇТЕЛЬКА, ВОДА, КРОВ, ЖЕРТВА, СМЕРТЬ, тому є сенс описати їх значення у розрізі символічної семіотики.

Архетип МАТИ є важливим у житті кожної людини, як на рівні спорідненості, так і на архетипному рівні. МАТИ – носій живого спектру, якому довіряють

з дитинства [30]. Цей архетип відіграє ключову роль у формуванні ментальних настанов українців і є основою етнічної домінанти національного характеру українців, оскільки пов'язаний із цінностями родини та роду. В образі жінки-матері втілюються риси українського менталітету, зокрема дбайливість і традиціоналізм, що зберігає культурну спадщину, він часто втілюється в образі берегині, яка опікується добробутом родини. Цей архетип бере свій початок ще з часів трипільської культури, де Велика Матір виступала символом родючості та захисту. Він трансформується в образ Матері-Землі та «неньки-України», яка переходить в архетип Матері-Батьківщини, підкреслюючи зв'язок українців із рідною землею [2, с. 75–77].

Жінка, як символ Життя, була об'єктом поклоніння в українців ще з часів трипільської культури, у давніх українських віруваннях важливе місце займала *Берегиня* – мати всього живого, первісне божество-захисник людини, богиня родючості, природи та добра [37]. Так, серед знахідок трипільської доби (V–III тис. до н.е.) є велика кількість жіночих статуєток із дитиною на руках. Це свідчить про наявність у тодішніх хліборобсько-скотарських племен культу Богині-Матері. У християнську добу в колядках замість вживання давньої Богині-Матері стали вживати ім'я Діви Марії [7, с. 36].

Архетип ДИТИНИ пов'язаний найчастіше з архетипом «бога-дитини», найвідомішим з яких є Ісус, – канон християнської релігії. Також мотив ДИТИНИ зображується у фольклорі як уособлення прихованих сил природи в образі ельфа чи гнома [30]. Мотив дитини пластичний, набуває різноманітних форм, за К. Юнгом, його можна трансформувати практично безмежно, при цьому між МАТИ та ДИТИНОЮ існує нерозривним зв'язок.

Архетип ДІВИ-ВОЇТЕЛЬКИ, як образ жінки зі зброєю в руках, звабливий та смертоносний водночас, походить із давніх міфів, легенд, народної творчості, викликаючи неоднозначне тлумачення. Доктор мистецтвознавства І. Зубавіна у своїй розвідці посилається на німецького дослідника давніх культур і місця жінки в стародавньому світі Е. Вардимана, який серед «альтернативних» осмислень наводив грецьку богиню Гекату, наділену владою, що має такі атрибути, як кинджал, бич і факел [8, с. 20]. Цей образ-концепт органічно вписується в національно-культурні особливості українського світогляду, водночас відповідаючи глобальним тенденціям подолання гендерної асиметрії.

В українському символічному просторі зображення жінок-воїнів глибоко вкорінене в міфологічних уявленнях, де жіночі божества відігравали значущу роль у пантеїстичному світі дохристиянських вірувань. Представлення образу жінки виглядає як стихійне проявлення «матріархатних» уявлень, прихованих під шаром патріархальних норм, що закріпилися з поширенням православ'я [8, с. 20]. Дослідниця філософії та культури О. Луценко висловила таку думку з цього приводу: «...особливий національний жіночий тип детермінований своєрідним характером української культури: життєвістю фольклорної та етнічної традицій, збереженням язичницьких (міфологічних) елементів, а також осо-

бливостями становлення українського національного характеру, історичними умовами його формування, тобто особливостями етногенезу» [19, с. 21].

Символ ВОДИ розглядався В. Кононенком, з одного боку, як життєдайна сила, що врятує рідну землю «мертвий край» від поневолення, а з іншого, як символ, що зберігає образне значення забуття, загибелі, смерті. Саме в українському народному світобаченні вода є силою, яка несе загибель, а у фольклорі, художній літературі образ-символ води передає почуття безвиході та відчаю, що ведуть до смерті [13, с. 167, 169].

Слову-образу ВОДА протистоїть слово-образ КРОВ, якщо вода холодна, нежива, то кров гаряча життєдайна. З язичницьких часів кров викликала асоціації з жертвоприношенням, у християнстві із мучеництвом Ісуса Христа розп'ятого на хресті, що в подальшому засвоєне українцями як символ мучеництва. Водночас з цим значенням у слові-символі КРОВ і в умовах сьогодення зберігається найдавніший зміст, пов'язаний з поняттям кривди помсти за завдану кривду (наприклад, за вбивство рідних). Слово-символ КРОВ також пов'язано з найважливішими етапами життя людини: народженням, смертю, жертвою, війною, а також з поняттями здоров'я, сили і слабкості, добра і зла, при цьому образ може перевтілювати життя в смерть, добро і зло, мир у війну [13, с. 169].

Архетип ЖЕРТВА, як акцентує увагу К. Юнг, є вродженим психічним архетипом, який демонструє власне слабкість і відсутність амбіцій, його призначення – уникати внутрішньовидових конфліктів через визнання поразки. Застосування людиною цього архетипу, за К. Юнгом, відбувається у разі визнання сили іншого, бажання уникнути конфлікту. Класичними зовнішніми проявами архетипу відомий психотерапевт називає тонкий, голос, що зривається, підняті плечі, зігнуту спину, дрібні кроки, демонстрацію засмучення (наприклад, сльози), скарги тощо [30]. У практичній психології ЖЕРТВОЮ називають обрану людиною роль, яка супроводжується станом страждання, безпомічності й викликає жалість, співчуття і бажання допомогти. Свідомість жертви визначається як переконання, що хтось інший погано вчинив щодо неї і несе безпосередню відповідальність за те, що їй бракує спокою і щастя.

У війні, яка відбувається у наш час, посилюється багатовікова колективна травма українського народу й кожної родини. Архетип ЖЕРТВИ, який перформери демонструють світові, підживлюється закарбованими в колективній пам'яті подіями ХХ століття – голодоморами, репресіями, війнами, насильницьким вигнанням українців з рідних домівок, які приносили тільки страх, біль, душевні рани та втрати [12, с. 33-34].

Події 2014-2022 років ніби спричинили вихід українців із архетипу ЖЕРТВИ та активізували потенціал архетипів колективного несвідомого, зокрема через повернення до культурно-історичної пам'яті та основоположних рис національного характеру. І в цьому контексті, завдяки внутрішній роботі кожного індивіда, який почав зрощувати свою «внутрішню людину», проявляється архетип ГЕРОЯ, як екзистенційна риса людського буття, яка в кризових ситуаці-

ях символізує найвищий рівень мужності та персоніфікує національного героя. Герой спрямовує свої дії на захист, порятунк та трансформацію життя громади. Як зазначав С. Кримський, ключовою передумовою для духовного пробудження нації є спорідненість національних архетипів із загальнонародськими, що дозволяє перейти від ситуації одномоментності до простору вічності [14]. Однак після повномасштабного російського вторгнення акценти зміщуються і поряд архетипом ЖЕРТВИ продукується образ СМЕРТІ.

На думку дослідниці К. Сидорової, образ СМЕРТІ відноситься до межових уявлень, які формують і закріплюють особливі риси певної культури. Кожна культура знаходить власні способи порятунку або осмислення смерті, створюючи різні підходи до її витіснення чи символічного оформлення. Образи СМЕРТІ, які відображені в системі ритуалів, обрядів, символів, знаків, поведінкових моделях і культурних об'єктиваціях, виступають важливими елементами, які формують та визначають культурну ідентичність, перетворюючись на загальним символічний код культури, який постійно перевантажується новими значеннями, створюючи міфологічне осмислення [22, с. 97–98].

Уявлення українського народу про смерть мають свої витоки в загальнослов'янській міфології. Згідно з цими віруванням, Бог Велес, подібно до грецького Аїда, вважався володарем підземного світу та покровителем похованих. Смерть уособлювали Мара чи Желя [11, с. 19]. Слово «смерть» утворене від праїндоевропейського корення *mrk-* зі значенням «чорнити», «темнити», звідти ж слова «морок», «хмара», «марати» [9, с. 33].

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну, як і після початку багатьох війн, осмислення образу СМЕРТІ кардинально змінюється. Агресор використовує смерть як засіб досягнення своїх політичних цілей. Масові вбивства цивільного населення, руйнування цивільної інфраструктури, насильницькі дії щодо слабо захищених верств населення. Усе це стає частиною військової стратегії. З метою дегуманізації жертв, агресор представляє українців як ворогів, які заслуговують на смерть. Вказане дозволяє відмежуватися від злочинів, які вчиняє російська армія. Війна завдає глибоких психологічних травм не лише тим, хто безпосередньо стикається зі смертю, а й усьому суспільству, що можуть мати довготривалі наслідки. Образ СМЕРТІ стає невід'ємною частиною колективної пам'яті і продукується, зокрема у перформанси, як прояв суспільної реакції.

У перформансах, присвячених російсько-українській війні, центральною темою стали невинні жертви, серед яких особливе місце посідають діти.

Антивоєнні перформанси, в яких для відображення реальності використовують дитячі речі та атрибути, пов'язані з дітьми, проходили не тільки за кордоном, але й в Україні. Так, наприклад, 18 березня 2022 року на площі Ринок, у центрі Львова виставили 109 (на момент акції саме стільки дітей убила росія у війні проти України) порожніх візочків та дитячих автокрісел. Перформанс отримав назву «Ціна війни» і був організований Львівською міською радою в

межах кампанії United for Ukraine [6]. Мер міста Андрій Садовий прокоментував акцію: «Порожні дитячі візки на площі Ринок сьогодні – це символи життів тих янголят, які зараз замість рішучих дій світу захищають небо над Україною», також він закликав фотографувати акцію, розповідати про злочини росії та публікувати у соціальних мережах з хештегом #closethesky (укр. #закрий-тенебо) [24]. Кожен візочок символізує життя дитини, яке було обірвано внаслідок війни. Це наочний і зворушливий спосіб показати масштаби трагедії та підкреслити, що серед жертв війни є найбеззахисніші – діти. Порожні візочки символізують нездійснені мрії на майбутнє, які зруйновані через війну. Акція засуджує війну як таку, що забирає найцінніше – життя дітей. Вона підкреслює абсурдність і жорстокість війни, яка руйнує не лише міста та інфраструктуру, а й людські долі, закликаючи світову спільноту звернути увагу на страждання українців, зокрема дітей та підтримати Україну, заклавши небо.

Ця потужна акція була висвітлена у багатьох ЗМІ, а також у соціальних мережах у Facebook та Instagram, на яку реагували реакціями «сліз» і співчували в коментарях. Наприклад, під дописом gadiach.ua, який набрав 532 вподобайки, є такий коментар, залишений користувачем oksana.schats: «Не можна дивитись без болю і сліз... Як шкода діток, наших янголиків... яке горе принесла нам раша. Як би я хотіла, щоб їх діти мучились до кінця життя, щоб вони перенесли всю ту біль що ми, наші діточки. Я молю Бога за наших діток...» [29].

Пов'язаною з дітьми подією є Марш Матерів, який пройшов 2 квітня 2022 року у Будапешті, Угорщина – це була мирна хода, яка зібрала більш ніж 500 жінок, що евакуювалися в Угорщину, до яких приєдналися угорська інтелігенція, актори театру, телеведучі, незалежні медіа: на руках вони тримали ляльок

у скривавлених простирадлах, що символізують сотні дитячих смертей в Україні від рук російських військових [36]. Метою ходи було звернути увагу угорців на жахливі дитячі трагедії, які спричинені через російську агресію, розповісти про страждання та смерті українських дітей і злочини, скоєні росією [3]. Наприкінці цей марш перетворився на перформанс-інсталяцію, коли учасниці зібрали до купи усіх ляльок, м'які іграшки, квіти і накрили плакатом з тканини з написом «SAVE UK CHILDREN» (укр. «ВРЯТУЙ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ»), що є прямим заклик до світової спільноти, зокрема до угорської влади, «кровоавий» відтиск долоні на цьому плакаті додає більш емоційності, що символізує насильство, страждання і смерть. Загалом фінал маршу, який трансформувався у перформанс, можна інтерпретувати як символ скорботи матерів за дітьми, котрих втратила Україна внаслідок російської агресії. Учасниці намагалися через цей емоційний та символічний акт донести до суспільства масштаб трагедії, а зібрані ляльки, іграшки та квіти разом з плакатом стали своєрідним меморіалом дітям-жертвам війни. При цьому зрозумілим є заклик щодо порятунку українських дітей, як прохання про допомогу, захист від військових злочинів, спрямованих проти мирного населення та припинення бойових дій, в яких гинуть діти.

Мовчазна акція «Кривавий геноцид» відбулася 09 квітня 2022 року на центральній площі в Кракові, Польща, де зібралися сотні українців з пофарбованими червоною фарбою обличчями й одягом, що нагадувало кров; слоган – «Якщо світ не чує наших криків, то побачить наше мовчання» [10]. Незвичним способом розповіді історій людей, які постраждали або загинули від рук окупантів, були самі перформери, які стояли з «закривавленими» обличчями, руками і в «закривавленому» одязі, тримали свічки або квіти, з зв'язаними руками (деякі з зав'язаними очима), а поряд з ними люди тримали плакати, на яких були написані історії українців, над якими знущалися, яких гвалтували та вбивали російські окупанти.

Масштабний перформанс відбувся 25.03.2022 у Варшаві, Польща, під назвою «Stop promising, start acting» (укр. «**Досить обіцяти, починайте діяти**»), коли перед драматичним театром зібралися тисячі людей з українською символікою і, після промови однієї з організаторок перформансу Ярослави Гресь, лягли на землю, показуючи масштаб трагедії й те, який тепер вигляд мають українські міста, де тіла вбитих людей лежать на вулиці, і рідні навіть не можуть їх поховати: «Щоразу, коли вбивають наших дітей, ми помираємо. Щоразу, коли вбивають наших стареньких, ми помираємо. Щоразу, коли помирає батько, мама, сестра, брат, наш солдат, наш волонтер, наш лікар, наші люди – ми всі помираємо. Я попрошу вас тут, у центрі Варшави, на декілька хвилин опуститися на землю. Щоб показати світу, що таке багато жертв. В ім'я тих, хто загинув, щоби врятувати тих, хто живий...» [15]. Основний меседж перформансу – це через пам'ять про загиблих достукатись до Президента США та інших лідерів НАТО, які в цей час перебували в Польщі, підтримати Україну та надати зброю для захисту. Подібні перформанси під гаслом «Stop promising, start acting» (укр. «Досить обіцяти, починайте діяти») відбулися і в інших містах світу.

Антивоєнні перформанси, які відомі українські жінки проводять на публічних просторах, стали потужним інструментом нагадування світу про війну в Україні.

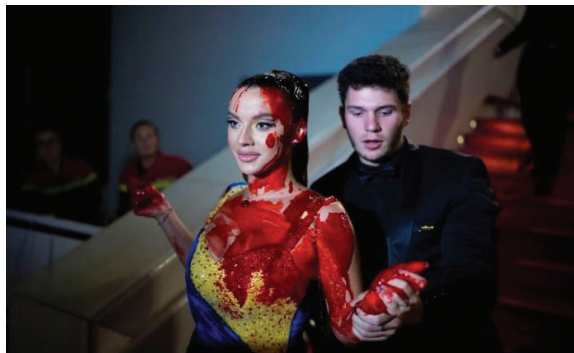
На ярмарку мистецтв «Art Basel» у Базелі, Швейцарія, проведений у червні 2022 року перформанс «Чорнобильська наречена» швейцарсько-французької художниці та дизайнерки Ісагус Тош, яка виступила авторкою перформансу, безпосередньою учасницею та виконавицею стала Олеся Лісова з Вінниці, яка втекла від війни до Женеви і перебуває під опікою Тош в статусі біженки [34]. Сам перформанс мав на меті привернути увагу до трагедії України через образ жінки, яка з'явилася серед натовпу Мессеплац на «Art Basel» у сукні з червоних протигазів, прикрашених надрукованими очима Володимира Путіна і з великим українським прапором із відбитками долоней кольору засохлої крові.

Хоча цей перформанс було перервано охороною ярмарку через декілька хвилин, і відсутня можливість дослідити його вплив, а також комунікаційні засоби, які використовуються під час його проведення, є сенс його проаналізувати. Цей перформанс було створено ще до повномасштабного російського вторгнення, як алегорію на наречену, яка «втратила все» внаслідок ядерної катастрофи на Чорнобильській АЕС у 1986 році, однак, за словами Тош, перформанс набув нового звучання, після того як мільйони українців втратили домівки під час війни [34]. У вказаному перформансі відчувається тяглість до минулого та паралелізм між катастрофами на Чорнобильській АЕС і війною росії проти України. Обидві руйнівні за своєю природою явища призвели до втрат та залишення цивільними свої домівок. Дуже вдало у перформансі використана паралель з долею виконавиці Олесі Лісової, яка залишила Батьківщину, втікаючи від війни, і отримала статус біженки в іншій країні. Символічна семантика цього перформансу передається через візуальний образ перформерки. Так, червона сукня разом з вінком з червоних квітів на голові виконавиці підкреслює традиційний образ української нареченої. Водночас протигаз на сукні, які першочергово символізували задуху від радіації, у цьому перформансі, з урахуванням часу

проведення та доповнені «очами» Путіна мають трохи інший зміст: задуха країни від агресора Путіна. Відбитки «кривавих» долонь на прапорі вказують на біль та рани, які принесла ця війна Україні, знов повертаючи нас до архетипу КРОВІ, як символу мучеництва українського народу. Цей перформанс викликає асоціації з трагічним минулим України, а також відображає страждання, викликані сучасною війною. На жаль, він не мав продовження. Через декілька хвилин після початку перформансу до виконавиці підійшов охоронець і попросив її залишити Мессеплац, на що та відреагувала і запитала: «Якщо художник не може показати перформанс тут, у так званій Мецці сучасного мистецтва, то де це можливо?», але питання залишилося без відповіді [34].

Провокативний та публічний перформанс на підтримку України відбувся в травні 2023 року на червоній доріжці в Каннах, що був влаштований фітнес-блогеркою Ілоною Чернобай перед прем'єрним показом фільму російського продюсера Костянтина Елькіна та французького режисера Жюста Філіппо «Кислота». Перформерка зупинилася на сходинках у синьо-жовтій сукні та під прицілом журналістських камер вилила на себе червону фарбу, після чого її вивела охорона [32].

У цьому перформансі важливим є саме вербальні меседжі та подальше поширення у ЗМІ та соціальній мережах. Пізніше перформерка прокоментувала свій перформанс: «На Каннському фестивалі є люди з різних країн – Великої Британії, Іспанії, Польщі, Німеччини, Іспанії. Уявіть, що вас можуть прийти та **вбити за прапор вашої країни**. Українцям уявляти не треба. Вони щогодини наражаються на небезпеку не лише за наявність прапора, а навіть за просту розмову українською мовою. Наше головне завдання – показати, що Україна не відмовляється від своїх територій та людей. Ми знаємо, що на нас чекають у Донецьку, Луганську та Ялті попри будь-які міфи російської пропаганди» [23]. Як писала Ілона Чернобай у своєму Instagram з мільйоном підписників (допис набрав 107 911 вподобайок): їй вдалося виконати місію, вийшовши на червону доріжку 76-го Каннського кінофестивалю в сукні кольору українського прапора і виливши на себе червону фарбу – вона використала свій шанс і цим вчин-

ком нагадала, що відбувається в Україні [26]. Після цього перформансу їй був заборонений вхід на фестиваль і багато інших заходів.

Наступною увагу до війни в Україні в червні 2023 року привернула українська топ-модель, яка вже багато років живе та будує кар'єру за кордоном, Аліна Байкова – вона з'явилася на червоній доріжці в Каннах у жовтій футболці з написом синього кольору «Fuck you Putin» (укр. «*Пішов ти, Путін*»), її одразу обступили охоронці: змушували українку прикрити напис на футболці, намагалися застібнути її верхній одяг та усіляко затуляли собою дівчину, аби інші гості не бачили, у чому вона вдягнена [40]. «Ось доказ «реальної підтримки» України. Мене обступили та попросили залишити червону доріжку, оскільки фестиваль не займається політикою», – написала Байкова [23]. Хоча перформанс перервався передчасно, перформерка досягла своєї мети, прокоментувавши свій перформанс – пізніше на своїй сторінці в Instagram вона звернулася до своїх 3,5 (на той час) мільйонів підписників: «Так, я і всі мої люди теж хочемо продовжувати жити своїм красивим життям. Але ми не можемо! У нас відібрали наше життя. Моїх людей щодня вбивають росіяни! Для чого? Росіяни щойно відсвяткували визволення Бахмута (погугліть Бахмут або прогортайте до останнього слайда), вони там усіх вбили і повністю стерли з лиця землі це місто. Від кого та навіщо звільняли? Що відбувається? І чому ми маємо так страждати?» та продовжила: «Вам не здається, що ми, українці, втомилися від цієї війни так само, як ви втомилися про неї слухати? І відповідь на питання, що найчастіше ставиться: чому війни в інших країнах не отримують такого широкого освітлення? Тому що ми кричимо про це, коли ми маємо шанс!», а також згадала президента України Володимира Зеленського, який щодня розповідає про звірства окупантів, і тому люди не забувають, що війна ще триває

і що вона має закінчитися, резюмувавши: «Прийміть той факт, що ми вільна та демократична країна, ми не хочемо бути під їхнім контролем! Ми не зупинимося, поки вони не дадуть нам спокою!» [16].

Ще одна локація, де на початку 2023 року відбувся перформанс моделі-українки, це конкурс краси «Міс Всесвіт-2022» – Primary Competition, проведений у Новому Орлеані, США. У ньому взяла участь дівчина з Чернігова – Вікторія Апанасенко, зі сцени продемонструвавши костюми, в яких був зроблений акцент на патріотичній символіці: 1) під час дефіле вона вийшла у вечірній сукні, з напівпрозорою накидкою на плечах у кольорах українського прапора; 2) під час конкурсу купальників українка продемонструвала накидку із написом *Be Brave Like Ukraine*; 3) на конкурсі національних костюмів представляла образ янгола з мечем [35]. Коли перформерка виходила з напівпрозорою накидкою під час дефіле, вона складала руки ніби у молитві і розводила руки, немов крила птиці. Накидка, яку українка продемонструвала під час конкурсу купальників, складалася з малюнку українки в образі дівчини-птаха, який було описано на сторінці *missukraine_universe* у Instagram: «Центральним елементом малюнку є сама Вікторія в образі дівчини-птаха, який символізує нашу країну. Погляд дівчини сміливий та мужній, і, попри рани на крилах, героїня малюнку, продовжує літати і боротися. Точно, як всі українці сьогодні» [39], а також напису під малюнком «*Be Brave Like Ukraine*» (укр. «Будь сміливим, як Україна»).

Цікавим фактом є, що гасло «*Be Brave Like Ukraine*» (укр. «*Будь сміливим, як Україна*»), яке було використано перформеркою, – це комунікаційна кампанія, створена під час повномасштабного російського вторгнення агенцією *Banda Agency* сумісно з Офісом Президента України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством культури та інформаційної політики і Міністерством цифрової трансформації, біл-борди та вивіски з цим гаслом з'являлися центральних площ, поблизу станцій метро та на зупинках громадського транспорту на вулицях Канади, Польщі, Німеччини, Італії, Великої Британії, Іспанії, США [4].

Костюм під назвою «Воїн Світла», представлений на сцені конкурсу «Міс Всесвіт-2022», має глибокий символізм, передаючи невербальне послання про боротьбу, захист та силу української нації. Ключові елементи цього образу, а також їхнє розташування та оформлення, створюють потужний візуальний меседж, який промовляє без слів, але є одразу зрозумілим глядачеві. «Костюм «Воїн Світла» символізує боротьбу нашої нації з птьмою та оберігає, наче войовничий Архангел Михаїл, що захищає Україну з мечем. Костюм прикрашає головний убір з традиційними для України колосками. Символічні крила, обпалені в битві, обрамлені у синьо-золоті обладунки в кольорах українського прапора, розкриті для вирішального бою та прикрашені різноманітними дзеркальними орнаментами», – йдеться у описі костюму на сторінці в Instagram, який зібрав 22 457 вподобайок [31].

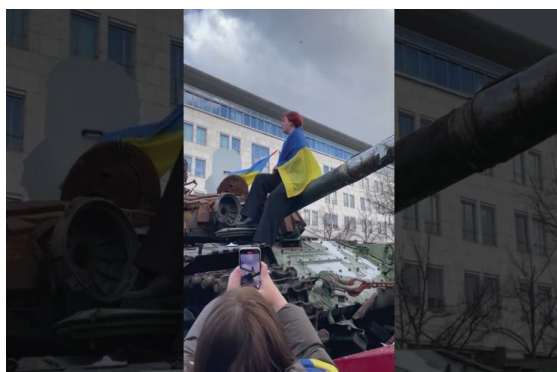
Перформанс об'єднує архетип «Воїна» з релігійною символікою Архангела Михаїла, створюючи образ духовного борця проти темряви та зла, яке уособлює росія. Розкриті «для вирішального бою» «обпалені крила» символізують незламність, готовність до захисту й здатність до відродження після найважчих випробувань. Синьо-золоті обладунки крил, що відповідають кольорам українського прапора, підкреслюють національну ідентичність та створюють емоційний зв'язок із глядачем. Головний убір із колосками нагадує про традиційні цінності, за які борються українці, а дзеркальні орнаменти на крилах додають блиску, роблячи образ виразнішим.

Завдяки потужним символам, цей образ створює послання підтримки та незламності нації. Це візуальне повідомлення, яке глядачі сприймають інтуїтивно, адже символи боротьби, захисту та відродження є універсальними й зрозумілими незалежно від культурних відмінностей, однак з точки зору нашого дослідження тут явно транслюється архетип ДІВИ-ВОЇТЕЛЬКИ.

Сценою для парамедикині Катерини Поліщук, відомої як «Пташка», захисниця «Азовсталі» став підбитий російський танк, що привезли завчасно під російське посольство у Берліні, Німеччина – 26 лютого 2023 року, у річницю нападу росії на Україну, на зустрічі з українцями, які були змушені залишити домівку через російських окупантів, куди прийшли декілька росіян з квітами з метою висловити свою незгоду з тим, що Німеччина допомагає Україні. Катерина залізла на російський танк, щоб підтримати українців і, огорнута в український прапор, заспівала пісню «Ой у лузі червона калина», яка від початку повномасштабного вторгнення стала символом українського народу [5].

Відео було опубліковано на сторінці «Пташки» у соціальній мережі Instagram з дописом від авторки (набрав 9 944 вподобайки та близько 100 коментарів, пов'язаних з реакціями подяки – використання реакції «серця», «вогника», «потискання рук» разом з «українським прапором» та «німецьким прапором», «зігнутої сильної руки», «піднятого вверх пальця», «оплесків», «складених ніби у молитві долонь» та т.ін.): «Жоден танк окупанта, що ступив на нашу землю не залишиться цілим. Жоден злочинець не залишиться безкарним. Ми говоримо про те, що Ми – Україна. І щи Україна переможе! Я тут мітинг влаштувала трошки... в Берліні... знаю, вмю, практикую. А просто гуляти йшла» [20]. У самому відео видно, що пісня, яку виконує «Пташка», знаходить відгук серед українців, які стоять навколо танка. Вони співають разом із перформеркою, стаючи учасниками дійства. Наприкінці перформерка викрикує патріотичні гасла, взаємодіючи з оточенням і отримуючи зворотний зв'язок від натовпу: «Слава Україні!» – «Героям Слава!», «Слава Нації!» – «Смерть ворогам!», «Україна...» – «Понад усе!» «Путін...» – «Х...ло!», «Слава Україні!» – «Героям Слава!». Перформанс завершується підняттям «Пташкою» кулака вгору, вигуками перформерки та натовпу, а на фоні чутно: «Danke, Ptashka, danke!» (з нім. «Дякую, Пташка, дякую!»).

Українці, серед яких була й «Пташка», чітко дали зрозуміти росіянам: їхній голос у Європі не матиме підтримки. Світ одностайно виступає проти широкомасштабної війни в Україні, засуджуючи путінський режим і агресію з боку Кремля. «Пташка» таким чином озвучила позицію всіх українців: «Берлін. 26 лютого. Росіянський танк та «Ой у лузі червона калина». Правильне поєднання. Організували незапланований мітинг. От таке буває, коли українцям сказати, щоб їхали додому. Забирайте свої квіти та валіть назад на болота! Ви знищили мільйони життів, і ваші квіти - ще один прояв вашої нищості та лицемірства. Горіть в пеклі!» [5].

Ще один важливий перформанс під назвою «росія – фашистська держава» відбувся перед посольством росії в Празі, Чехія, 9 травня 2023 року, коли росіяни святкують річницю перемоги над нацизмом. Його влаштувала Юлія

Левкова, яка народилася в Радянському Союзі, але вже 27 років живе в Чехії, за підтримки ініціативної групи українці «Нлас Ukrajinu» – перформерка зображувала російського фашиста в чорному сюртуку. На голові у неї був головний убір (кокошник) з літерою Z, чорні окуляри з білими літерами Z та білою літерою Z на червоному фоні, яка була намальована на штандарті позаду перформерки, що є символом російського вторгнення в Україну, вона купалися в «крові» у надувному жовто-блакитному басейні, тим самим демонструючи сутність російського режиму [42]. На сторінці в Facebook «Нлас Ukrajinu» з'явилися коментарі перформерки: «Я гостріше сприймаю загрозу з боку Росії і повернення Радянського Союзу. Ми виїхали до Чехії як до більш вільної країни з меншою корупцією. Я не хочу, щоб з часом це вплинуло на Чеську Республіку»; «Я захищаю світ, у якому живу»; «Я спиралася на історика Тімоті Снайдера, який каже, що Росія – фашистська держава» [33].

Загалом, перформанс мав на меті показати, що сучасно росія насправді є спадкоємцем нацистської ідеології та практик, незважаючи на святкування Дня Перемоги. Цим перформансом авторка хотіла підкреслити загрозу російської пропаганди та закликати світову спільноту визнати злочинний характер російського режиму.

«Мій дім затоплює через росію» – перформанс українських художниць Аліси Малишевої та Софії Квітки, який пройшов 08 червня 2023 року у Данії з метою привернення уваги до катастрофи через підлив Каховської гідроелектростанції. Перформерки зайшли в озеро з плакатами, на чорному фоні білими літерами (усі слова, окрім «RUSSIA», вона була написана червоним) було написано «MY HOME IS FLOODING BECAUSE OF RUSSIA» (укр. «МІЙ ДІМ ЗАТОПИЛО – У ЦЬОМО ВИННА РОСІЯ») [1]. У цьому перформансі архетип ВОДИ набув особливого сенсу, символізуючи могутню стихію, яка може руйнувати все на своєму шляху та нести смерть. Однак в контексті російсько-української війни саме російська агресія перетворила життєдайну силу на руйнівний і трагічний символ. Перформерка Софія Квітка надала коментар «Суспільне

Культура», що вона народилася у Дніпрі, а Малишева зі Станиці Луганської. Вони вимушені були покинути України після початку повномасштабного російського вторгнення, пояснивши: «Можливо, частка людей сприйняла меседж про «мій дім» буквально, проте для нас Україна – наш дім, на території якого зараз відбувається повинь через російську терористичну атаку», та зізналася, що вона обурена спокійною рутиною європейської країни, в той час як Україна страждає від злочинів російських окупантів [1].

Черговий перформанс пройшов на центральній площі міста Аугсбург, Німеччина, організований українськими активістками спільно з представницею Українського центру безпеки і співпраці в Німеччині Катериною Матей, з вимогою виключити росію з ООН. Перформерки вишикувалися на центральній площі. Жінки були вдягнуті в темний одяг і тримали табличку із прапором країни, що символізує членів Ради Безпеки ООН, акцентуючи увагу на кожній з країн-членів організації та демонструючи, хто за столом Радбезу ООН підтримує російську агресію мовчанням, а хто підтримує України [23]. Мовчазну позицію деяких країн щодо агресії росії проти України символізували заклеєні роти у перформерок. На передньому плані можна побачити склеєні коробки з емблемою ООН, що виступає символічним столом, за яким засідають країн-члени організації, на задньому – чоловіка в чорній масці, з автоматом та огорнутим ворожим прапором, що стоїть на підвищенні, символізуючи терористичну природу російської держави та загрозу, яка виходить від неї. На землі лежить жінка ніби «вбита», навколо розкидані м'які іграшки, які символізують жертви та постраждалих від війни, зокрема дітей.

Митці привертають увагу й до подій, які нагадують про українських полонених, як музикант MELOVIN, що продемонстрував перформанс на сцені музичного фестивалю ATLAS UNITED 2024 у липні 2024 під час виконання

нової пісні «Вбиваєш мене». У його спину поціливі постріл, щоб нагадати про військових та цивільних у російському полоні [21]. Під кінець пісні співак драматично обернувся до глядачів спиною і раптово впав на коліна, ніби вражений кулею. З-під білої тканини сорочки почала повільно розтікатися червона рідина, ніби «кров».

Саме момент пострілу у спину музикант опублікував на своїй сторінці в Instagram та зробив допис, який набрав більш 7255 вподобайок та 147 коментарів у більшості своїй визнали перформанс потужним: «#freeazovstaldefenders #freeazov Цей бутафорний вистріл – ніщо, порівняно з тими реаліями, в яких доводиться жити цивільним і військовим полоненим. Споглядаючи за нашим світом, за тим, як побутові проблеми починають переважати у «питаннях денних», заголовками, які читає суспільство... це все важче перебити чимось, що стосується життя і смерті, не використовуючи резонанс. Тому тут мені байдуже: хай пишуть негативні коментарі, хай називають мене ким завгодно, але

люди будуть говорити про “Азов”! Ми маємо докласти зусиль, аби повернути додому наших людей» [38].

Висновки та перспективи дослідження. З аналізу матеріалу випливає, що антивоєнні перформанси, проведені в березні-червні 2022 року є потужним інструментом протесту, мають чіткі межі з іншими техніками акціонізму. У них відтворені сцени насильства та загибель цивільних, використаний символізм, зокрема архетипи МАТИ, ДИТИНИ, КРОВІ, ЖЕРТВИ, СМЕРТІ, які пов’язані з колективним досвідом, та наочна плакатна агітація – вербальна комунікація, яка посилює антивоєнні меседжі. Перформерами використовуються різні комунікативні канали з метою поширення антивоєнних ідей: ЗМІ, соціальні мережі (Facebook, Instagram). Відбувається «віддзеркалення» реальності, яке знаходить своє відображення в антивоєнних перформансах, позбавлених абстрактної складової, а також демонстрація воєнних злочинів, яке демонструється перформерами через вербальні та невербальні меседжі. Антивоєнні перформанси 2023, 2024 років представлені двома групами перформерів: українськими жінками, які виїхали за кордон та митцями. Перша група привертає увагу іноземної аудиторії до подій в Україні на міжнародній арені, використовуючи культурні або вуличні (відкриті) простори. У більшості своїй протестних перформансах вони послуговуються архетипами КРОВІ, ДІВИ-ВОЇТЕЛЬКИ, ВОДИ тощо. При цьому використовують як вербальні (написи на речах, гасла, пісні і т. п.), так і невербальні засоби. Виокремлено основні ідеї перформансів сучасності 2022-2024 років: привернення уваги міжнародної спільноти до наслідків воєнних дій (жертв серед цивільного населення); заклики про допомогу Україні з боку міжнародних урядових організацій та європейських лідерів (закрити небо, запровадити жорсткіші санкції проти росії, надати Україні зброю); нагадування світу, що війна триває і гинуть люди; розповідь про реальні трагедії, спричинені російською агресією та про воєнні злочини (насильство, гвалтування, вбивства), зокрема вчинені щодо жінок та дітей; протест проти байдужості (мовчання) до проблем України з боку іноземної аудиторії; підняття соціально значущих питань, таких як екологічні катастрофи, руйнування, військовополонені, біженці, діти тощо; виклик співчуття як у іноземної, так і української аудиторії, емоцій гніву, агресії; заклик до боротьби, подальшого спротиву. Подальше дослідження сучасних перформансів ми вбачаємо в більш детальному вивченні мовних засобів репрезентації основних ідей антивоєнних комунікативних практик.

Література

1. Антикор (2023). «Мій дім затоплює через Росію»: українки влаштували акцію у воді, щоб привернути увагу до катастрофи через підлив ГЕС. Retrieved from <https://goo.su/2oe8Na> (дата доступу 15.12.2024).
2. Бакланова, Н., Степанюк, А. (2019). Архетип жінки в українській культурній традиції. *Матеріали XXV наукової конференції здобувачів вищої освіти: “Історичний досвід і сучасність”*. ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. № 36. Одеса. С. 75–77.
3. Береза, П. (2022). *Мари українських матерів пройшов у Будапешті напередодні виборів*. Суспільство. Retrieved from <https://goo.su/zmChcyN> (дата доступу 15.12.2024).

4. Вікіпедія. *Be Brave Like Ukraine*. Retrieved from <https://goo.su/wO3fj4> (дата доступу 15.12.2024).
5. Воробей, О. (2023). «Пташка» з «Азовсталі» заспівала на російському танку в Берліні (відео). *Уніан*. Retrieved from <https://goo.su/S0jbtQ> (дата доступу 15.12.2024).
6. Григор'єва, С. (2022). 109 порожніх дитячих візочків: у Львові провели соціальну акцію, щоб нагадати світу про вбитих ворогом дітей. *Львівська міська рада*. Retrieved from <https://goo.su/H6npzyA> (дата доступу 15.12.2024).
7. Жайворонок, В. (2006). *Знаки української етнокультури: словник-довідник*. Київ: Довіра.
8. Зубавіна, І. (2022). Актуалізація архетипу діви-воїтельки в кінематографі України початку ХХІ століття. *Збірник наукових праць Сучасне мистецтво*, 18, С. 19–26.
9. Жуйкова, М. (1996). Номінація смерті та архаїчне мислення. Студії з інтегральної культурології. Вип. I: *Thanatos*. Львів, С. 28–62.
10. Жуковская, Я. (2022). У Кракові пройшла мовчазна акція «Кривавий геноцид». *Woto*. Retrieved from <https://goo.su/WFipjI> (дата доступу 15.12.2024).
11. Козлов, М. М. (2004). Небіжчик у підземному світі та уособлення смерті. Миколаївський державний університет ім В.О.Сухомлинського, Історія. Вип. 19. Т. 32. С. 18–22.
12. Кондель-Пермінова, Н. (2022). Виклики війни: трансформації в архітектурі та дизайні України. *Збірник наукових праць. Сучасне мистецтво*. Вип. 18. С. 27–42.
13. Кононенко, В. І. (2008). Українська лінгвокультурологія. Навч. посібник. К.: Вища школа.
14. Кримський, С. Б. (1996). Архетипи української культури. Феномен української культури: методологічні засади осмислення. Київ: Фенікс.
15. Лавринєць, Н. (2023). *Аліна Байкова на Каннському фестивалі з'явилася у футболці Fuck you Putin: українку заарештували*. Retrieved from <https://goo.su/iuKWEG> (дата доступу 15.12.2024).
16. Лавренюк, Л. (2022). *Криваве озеро, взуття на березі Дунаю та порожні візочки. 10 перформансів на підтримку України*. Vektor. Retrieved from <https://goo.su/InvL> (дата доступу 15.12.2024).
17. Лігус, М. В. (2020). *Перформанс як комунікативна подія: соціально-філософський аналіз* [Дис. д-ра філософії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].
18. Романюк, В. С. (2008). «Автор-глядач» у перформансі: проблеми взаємодії. *Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. пр.* Київ. Вип 67. С. 225–233.
19. Луценко, О. А. (2019). *Філософія та культура статі: гендерний аналіз*: монографія. Суми: ФОП Цьома С. П.
20. Поліщук, К. (Ptashka_from_Azovstal). Instagram. Retrieved from <https://goo.su/daCXma> (дата доступу 15.12.2024).
21. Район. Культура (2024). *Одесит MÉLOVIN показав перформанс на сцені ATLAS UNITED 2024, щоб нагадати про українських полонених*. Стрічка. Retrieved from <https://goo.su/kWK4k> (дата доступу 15.12.2024).
22. Сидорова, К. І. (2000). Смерть: символ та образ у культурі. Апокаліптичність культури ХХ століття. *Наук. зап. НаУКМА. Теорія та історія культури*, Т. 18. С. 97–103.
23. Смагіна, А. (2023). Ті, що кричать світові про війну: як українки протестують за кордоном. *Rubryka*. Retrieved from <https://goo.su/1SEUN> (дата доступу 15.12.2024).
24. «Страшна ціна війни»: у Львові виставили 109 порожніх візків на згадку про вбитих дітей. України (2022). Retrieved from <https://goo.su/LE28gIH>
25. Хома, Н. М. (2022). Антивоєнний акціонізм (артактивізм): особливості, форми та оцінки можливостей. *Національний університет «Львівська політехніка». Серія: Політичні науки*. Випуск 8, № 2. 2022. С. 8–15.
26. Чернобай, І. (ilonachernobai) (2023). *Мені вдалося виконати свою місію!* Instagram. Retrieved from <https://goo.su/ny7jLLs> (дата доступу 15.12.2024).
27. Шклярєнко, Ж. (2019). Перформанс: культурна комунікація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур: матеріали ХІІ міжнародної наукової конференції. Острог / ред. кол.: І. Д. Пасічник, Д. М. Шевчук та ін. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», Вип. 20. С. 155-156.
28. Юнг, К.Г. (2018). Архетипи і колективне несвідоме / Переклала з німецької Катерина Котюк; науковий редактор українського видання Олег Фешовець. 2-ге опрац.вид. Львів: Видавництво «Астролябія».
29. gadiach.ua. (2022). *«Порожні дитячі візочки на площі Ринок у Львові сьогодні. Це символи життя тих ангелат, які загинули під час повномасштабного вторгнення. Російські війська безжалюно вбили 109 українських дітей»*. Instagram. 18.03.2022. Retrieved from <https://goo.su/vn4TV> (дата доступу 15.12.2024).
30. JUNG, Carl Gustav (2010). *Archetypy a nevědomí (výbor z díla, sv. II.)*, Brno, Na-kladatelství T. Janečka.

31. crystal.victoria. (2022). «Воїн світла» – наш костюм для конкурсу «Міс Всесвіт»-2022. Instagram. Retrieved from <https://goo.su/xzhNI> (дата доступу 15.12.2024).
32. Jetsetter.ua (2023). Глона Чернобай прокоментувала свій «кривавий перформанс» у Каннах. 23.05.2023. Retrieved from <https://goo.su/6U1UM> (дата доступу 15.12.2024).
33. Hlas Ukrainy. Facebook. Retrieved from <https://goo.su/LS15J> (дата доступу 15.12.2024).
34. Kabir Jhala (2022). *Ukrainian bride performance erupts onto Art Basel's Messeplatz*. Art Basel 2022. Retrieved from <https://goo.su/Xki9> (дата доступу 15.12.2024).
35. Malyshko, D. (2023). *Українка Вікторія Апанасенко виступила на "Міс Всесвіт-2022" – якими вбраннями вразила планету*. Retrieved from <https://goo.su/1o14fD> (дата доступу 15.12.2024).
36. Marketing Media Review. У Будапешті пройшов марш українських матерів напередодні виборів. Retrieved from <https://goo.su/BnOy5o> (дата доступу 15.12.2024).
37. marynakb. (2008). *Образ матері в українській культурі*. Українознавство. LiveJournal. Retrieved from <https://goo.su/Q3gAUfx> (дата доступу 15.12.2024).
38. melovin official (2024). Instagram. Retrieved from <https://goo.su/JKmU4> (дата доступу 15.12.2024).
39. missukraine_universe (2023). Instagram. Retrieved from <https://goo.su/eo1ZCr> (дата доступу 15.12.2024).
40. MyNizhyn (2023). *Перформанс від української супермодели Аліни Байкової на Каннському кінофестивалі: "Fuck you Putin"*. Retrieved from <https://goo.su/RSbzUHO> (дата доступу 15.12.2024).
41. Turner ,V. (1975) *Symbol, Myth and Ritual*. Ithaca: Cornell University Press.
42. ZMNA. *У Чехії активістка влаштувала біля російського посольства "криваві купання" в кокошнику*. Zmina. Retrieved from <https://goo.su/thkIY9J> (дата доступу 15.12.2024).

References

1. Antykor (2023). *«Mii dim zatopliuie cherez Rosiiu»: ukrainky vlashtuvaly aktsiiu u vodi, shchob pryvernuty uvahu do katastrafy cherez pidryv HES*. [‘My house is flooding because of Russia’: Ukrainian women organise a water rally to draw attention to the disaster caused by the hydroelectric power station explosion]. Retrieved from <https://goo.su/2oe8Ha> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
2. Baklanova, N., Stepaniuk, A. (2019). *Arkhetyp zhinky v ukrainkii kulturnii tradytsii*. [The archetype of a woman in the Ukrainian cultural tradition]. *Materialy XXV naukovoi konferentsii здobuvachiv vyshchoi osvity: "Istorychnyi dosvid i suchasnist"*. PNPU im. K. D. Ushynskoho. No 36. Odesa, 75–77. [In Ukrainian].
3. Bereza, P. (2022). *Marsh ukrainskykh materiv proishov u Budapeshti naperedodni vyboriv*. [A march of Ukrainian mothers took place in Budapest on the eve of the election]. *Suspilstvo*. Retrieved from <https://goo.su/zmCheyN> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
4. Vikipediia. *Be Brave Like Ukraine*. Retrieved from <https://goo.su/wO3fj4> (access date 15.12.2024).
5. Vorobei, O. (2023). *«Ptashka» z «Azovstali» zaspivala na rosiiskomu tanku v Berlini (video)*. [‘Azovstal’s ‘Birdie’ sings on a Russian tank in Berlin (video)]. Unian. Retrieved from <https://goo.su/S0jBqT> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
6. Hryhorieva, S. (2022). *109 porozhnykh dytiachykh vizochkiv: u Lvovi provely sotsialnu aktsiiu, shchob nahadaty svitu pro vbytykh vorohom ditei*. [109 empty baby carriages: a social action was held in Lviv to remind the world of children killed by the enemy]. *Lvivska miska rada*. Retrieved from <https://goo.su/H6npzyA> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
7. Zhaivoronok, V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk*. [Signs of Ukrainian ethnic culture: a glossary]. Kyiv: Dovira.
8. Zubavina, I. (2022). *Aktualizatsiia arkhetypu divy-voitelky v kinematohrafi Ukrainy pochatku XX stolittia*. [Actualisation of the warrior maiden archetype in Ukrainian cinema of the early twenty-first century]. *Zbirnyk naukovykh prats Suchasne mystetstvo*, 18, 19–26. [In Ukrainian].
9. Zhuikova, M. (1996). *Nominatsiia smerti ta arkhaishe myslennia*. [The nomination of death and archaic thinking]. *Studii z intebralnoi kulturolohii*. Vyp. I: Thanatos. Lviv, 28–62. [In Ukrainian].
10. Zhukovskaia, Ya. (2022). *U Krakovi proishla movchazna aktsiia «Kryvavyi henotsyd»*. [A silent action ‘Bloody Genocide’ was held in Krakow]. *Womo*. Retrieved from <https://goo.su/WFipjI> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
11. Kozlov, M. M. (2004). *Nebizhchky u pidzemnomu sviti ta uosoblennia smerti*. [The deceased in the underworld and the personification of death]. *Mykolaivskiy derzhavnyi universytet im V.O.Sukhomlynskoho, Istoriia*. Vyp. 19. T. 32, 18–22. [In Ukrainian].
12. Kondel-Perminova, N. (2022). *Vyklyky viiny: transformatsii v arkhitekturi ta dyzaini Ukrainy*. [The challenges of war: transformations in architecture and design in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats. Suchasne mystetstvo*. Vyp. 18, 27–42. [In Ukrainian].

13. Kononenko, V. I. (2008). *Ukrainska linhvokulturolohiia*. [Ukrainian linguistic and cultural studies]. Navch. posibnyk. K.: Vyscha shkola. [In Ukrainian].
14. Krymskyi, S. B. (1996). *Arkhetypy ukrainskoi kultury. Fenomen ukrainskoi kultury: metodolohichni zasady osmyslennia*. [Archetypes of Ukrainian culture. The Phenomenon of Ukrainian Culture: Methodological Principles of Comprehension]. Kyiv: Feniks. [In Ukrainian].
15. Lavrynets, N. (2023). *Alina Baikova na Kannskomu festyvali zivylasia u futboltsi Fuck you Putin: ukrainku zareshthuvaly*. [Alina Baikova appeared at the Cannes Film Festival wearing a Fuck you Putin T-shirt: the Ukrainian woman was arrested]. Retrieved from <https://goo.su/iuKWEG> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
16. Lavreniuk, L. (2022). *Kryvave ozero, vztuttia na berezi Dunaiu ta porozhni vizochky*. 10 performansiv na pidtrymku Ukrainy. [A bloody lake, shoes on the banks of the Danube, and empty strollers. 10 performances in support of Ukraine]. *Vektor*. Retrieved from <https://goo.su/InvL> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
17. Lihus, M. V. (2020). *Performans yak komunikatyvna podiia: sotsialno-filosofskyi analiz* [Performance as a communicative event: a socio-philosophical analysis]. [Dys. d-ra filosofii, Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka]. [In Ukrainian].
18. Romaniuk, V. S. (2008). "Avtor–hliadach" u performansi: problemy vzaiemodii. ['Author-viewer' in performance: problems of interaction.] *Multyversum*. Filozofskyi almanakh: zb. nauk. pr. Kyiv. Vyp 67, 225–233. [In Ukrainian].
19. Lutsenko, O. A. (2019). *Filosofia ta kultura stati: hendernyi analiz* [Philosophy and culture of sex: gender analysis]: monohrafiia. Sumy: FOP Tsoma S. P. [In Ukrainian].
20. Polishchuk, K. (Ptashka_from_Azovstal). Instagram. Retrieved from <https://goo.su/daCXma> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
21. Raion. *Kultura* (2024). *Odesyt MÉLOVIN pokazav performans na stseni ATLAS UNITED 2024, shchob nahadaty pro ukrainskykh polonenykh*. [MÉLOVIN from Odesa performed on the stage of ATLAS UNITED 2024 to remind about Ukrainian prisoners of war]. *Strichka*. Retrieved from <https://goo.su/kWK4k> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
22. Sydorova, K. I. (2000). *Smert: symvol ta obraz u kulturi. Apokaliptychnist kultury XX stolittia*. [Death: symbol and image in culture. The apocalyptic nature of twentieth-century culture]. *Nauk. zap. NaUKMA. Teoriia ta istoriia kultury*, T. 18, 97–103. [In Ukrainian].
23. Smahina, A. (2023). *Ti, shcho krychat svitovi pro viinu: yak ukrainky protestuiut za kordonom*. [Those who shout war to the world: how Ukrainian women protest abroad]. *Rubryka*. Retrieved from <https://goo.su/1SEUN> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
24. «*Strashna tsina viiny*»: u Lvovi vystavyly 109 porozhnykh vizkiv na zghadku pro vbytykh ditei Ukrainy [‘The terrible price of war’: 109 empty baby carriages exhibited in Lviv in memory of the killed children of Ukraine]. (2022). Retrieved from <https://goo.su/LE28gIH> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
25. Khoma, N. M. (2022). *Antyvoiennyi aktsionizm (artaktyvizm): osoblyvosti, formy ta otsinky mozhlyvostei*. [Anti-war actionism (activism): features, forms and assessment of opportunities]. *Natsionalnyi universytet «Lvivska politehnika». Serii: Politychni nauky*. Vypusk 8, 2. 2022, 8–15. [In Ukrainian].
26. Chernobai, I. (ilonachernobai) (2023). *Meni vdalosia vykonaty svoju misiui!* [I managed to complete my mission!]. Instagram. Retrieved from <https://goo.su/ny7jLLs> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
27. Shkliarenko, Zh. (2019). *Performans: kulturna komunikatsiia*. [Performance: cultural communication]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Kulturolohiia». Problemy kulturnoi identychnosti v sytuatsii suchasnoho dialohu kultur: materialy XII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Ostroh / red. kol.: I. D. Pasichnyk, D. M. Shevchuk ta in. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», Vyp. 20, 155-156. [In Ukrainian].
28. Yunh, K.H. (2018). *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome* [Archetypes and the collective unconscious] / Pereklala z nimetskoi Kateryna Kotiuk; naukovyi redaktor ukrainskoho vydannia Oleh Feshovets. 2-he oprats.vyd. Lviv: Vydavnytstvo «Astroliabiiia». [In Ukrainian].
29. gadiach.ua. (2022). «Porozhni dytiachi vizochky na ploshchi Rynok u Lvovi sohodni. Tse symvoly zhyttiv tykh anheliat, yaki zahynuly pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennia. Rosiiskii viiska bezzharno vbyly 109 ukrainskykh ditei». [‘Empty prams on Rynok Square in Lviv today. These are symbols of the lives of those angels who died during the full-scale invasion. Russian troops ruthlessly killed 109 Ukrainian children.’]. *Instagram*. 18.03.2022. Retrieved from <https://goo.su/vn4TV> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
30. Jung, Carl Gustav (2010). *Arkhetypy a nevedomi (vybor z dila, sv. II.)*, Brno, Na-kladatelství T. Janečka. [In Polish].

31. crystal.victoria. (2022). «Voin svitla» – nash kostium dlia konkursu «Mis Vsesvit»-2022. [‘Warrior of Light’ is our costume for the Miss Universe 2012 pageant]. *Instagram*. Retrieved from <https://goo.su/xzhNl> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
32. Jetsetter.ua (2023). *Ilona Chernobai prokomentuvala svii «kryvavyi performans» u Kannakh*. [Ilona Chernobay commented on her ‘bloody performance’ in Cannes]. 23.05.2023. Retrieved from <https://goo.su/6U1UM> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
33. *Hlas Ukrayini*. Facebook. Retrieved from <https://goo.su/LSl5J> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
34. Kabir Jhala (2022). *Ukrainian bride performance erupts onto Art Basels Messeplatz*. Art Basel 2022. Retrieved from <https://goo.su/Xki9> (access date 15.12.2024).
35. Malyshko, D. (2023). *Ukrainka Viktoriia Apanasenko vystupyla na “Mis Vsesvit-2022” – yakymy vbranniamy vrazyla planetu*. [Ukrainian Victoria Apanasenko performed at Miss Universe 2022 - what outfits impressed the planet]. Retrieved from <https://goo.su/1o14fD> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
36. Marketing Media Review. *U Budapeshti proishov marsh ukraïnskykh materiv naperedodni vyboriv*. [A march of Ukrainian mothers took place in Budapest on the eve of the elections]. Retrieved from <https://goo.su/BnOy5o> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
37. marynakb. (2008). *Obraz materi v ukrainskii kulturi*. [The image of the mother in Ukrainian culture]. *Ukrainoznavstvo*. LiveJournal. Retrieved from <https://goo.su/Q3gAUfx> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
38. melovin official (2024). *Instagram*. Retrieved from <https://goo.su/JKmU4> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
39. missukraine_universe (2023). *Instagram*. Retrieved from <https://goo.su/eo1ZCr> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
40. MyNizhyn (2023). *Performans vid ukrainskoi supermodeli Aliny Baikovoi na Kannskomu kinofestyvali: «Fuck you Putin»*. [A performance by Ukrainian supermodel Alina Baikova at the Cannes Film Festival: ‘Fuck you Putin’]. Retrieved from <https://goo.su/RSbzUHO> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].
41. Turner, V. (1975). *Symbol, Myth and Ritual*. Ithaca: Cornell University Press.
42. ZMINA. *U Chekhii aktyvistka vlashtovala bilia rosiiskoho posolstva “kryvavi kupannia” v kokoshnyku*. [In the Czech Republic, an activist staged a ‘bloody bathing’ in a kokoshnik near the Russian embassy]. *Zmina*. Retrieved from <https://goo.su/thkIY9J> (access date 15.12.2024). [In Ukrainian].

Larysa SHEVCHUK
Pavlo MASALOV

SYMBOLIC SEMANTICS IN THE VISUAL COMMUNICATIVE PRACTICES OF ANTI-WAR PERFORMANCES IN 2022–2024

Abstract. *The article is devoted to the study of symbolic semantics in the visual communicative practices of anti-war performances in the socio-political discourse of 2022-2024. The research analyzes 45 performances, 40 minutes of video recordings, and 120 photographs, allowing for the identification of key characteristics, archetypes, and symbols used to form anti-war messages. Significant attention is paid to the archetypes (mother, child, maiden-warrior; water, blood, victim, death) that shape the collective unconscious and emotionally impact the audience. The performances are characterized by their documentary nature, interactivity, publicity, and provocativeness, which enhances their impact. The role of performances as a powerful means of communication capable of criticizing war, evoking empathy, conveying the truth about war crimes, and forming anti-war sentiments is considered. Main Ideas of Contemporary Performances from 2022-2024: Drawing international attention to the consequences of war (civilian casualties); calls for help from international governmental organizations and European leaders (close the sky, im-*

pose stricter sanctions against Russia, provide weapons to Ukraine); reminding the world that the war continues and people are dying; narrating real tragedies caused by Russian aggression and war crimes (violence, rape, murder), especially those committed against women and children; protesting against indifference (silence) towards Ukraine's problems by foreign audiences; highlighting socially significant issues such as ecological disasters, destruction, prisoners of war, refugees, children, etc.; evoking sympathy among both foreign and Ukrainian audiences, emotions of anger, and aggression; a call for struggle and further resistance. Special attention is given to the use of social networks and media to spread anti-war ideas. The article emphasizes the importance of combining symbolic language, archetypes, and cultural codes to convey pacifist ideas both in Ukraine and beyond, engaging the international community in support of the fight against Russian aggression.

Keywords: *communication, anti-war performance, archetype, symbol, socio-political discourse.*